

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-yil 4-son

VOLUME 6 / ISSUE 4 / 2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.4>.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence>

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:

E. Mustafayev, Y. Yarmolik, E. Sharipov,
K. Abduvaliyeva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, X. Yuldasheva

Musahhih:

M. Tursunov

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Vebsayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnoma

№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2026-yil 26-avgustda

bosmaxonaga topshirildi.

Qog‘oz bichimi: A4.

Shartli bosma tabog‘i: 24,5

Adadi: 100. Buyurtma: № 81.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:

100047. Toshkent shahri,

Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY’ATI

BOSH MUHARRIR

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Huquqiy tadqiqotlar oliy maktabi direktori, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

MAS’UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili va adabiyoti sho‘basi mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY’ATI A’ZOLARI

J. Blum – Amerika Qo‘shma Shtatlarining Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (AQSH)

M. Vishovaty – Polshaning Gdansk universiteti professori (Polsha)

M. Hayat – Muhammadiyah Malang universiteti o‘qituvchisi (Indoneziya)

A. Xashimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Yoshlar masalalari va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

A. Yakubov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro hamkorlik va uzluksiz ta‘lim bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputati, yuridik fanlar doktori, professor

E. Egamberdiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Huquqni sohalararo o‘rganish fakulteti Tadqiqot markazi rahbari, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

Sh. Ismoilov – Toshkent davlat yuridik universiteti Mehnat huquqi sho‘basi mudiri, yuridik fanlar doktori, dotsent

G. Uzakova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi sho‘basi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

G. Yo‘ldasheva – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

A. Yo‘ldoshev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ommaviy huquq fakulteti Tadqiqot markazi yetakchi ilmiy xodimi, yuridik fanlar doktori, dotsent

R. Altiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoiy odil sudlov fakulteti dekani, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, professor v.b.

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi professori v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

S. Oripov – Toshkent davlat agrar universiteti Huquqshunoslik kafedrası dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

F. Hamdamova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq va ommaviy huquq fanlari kafedrası dotsenti v.b., yuridik fanlar doktori

D. So‘fiyeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi sho‘basi katta o‘qituvchisi, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Академии наук Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Э. Мустафаев, Е. Ярмолик,
Э. Шарипов, К. Абдувалиева,
М. Шарифова, Ш. Бекназарова,
Х. Юлдашева

Корректор:

М. Турсунов

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт:

jurisprudence.tsul.uz

Е-mail:

lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс:

1387.

Свидетельство

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
26.08.2026.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 24,5. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 81.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент,
ул. Сайилгох, 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

З. Эсанова – проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – директор Высшей школы правовых исследований Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам, доцент

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – заведующий сектором узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по филологическим наукам, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – профессор юридической школы Бостонского колледжа (Бостон, США), доктор юридических наук

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

М. Хаят – преподаватель Университета Мухаммадия Маланг (Индонезия)

А. Хашимхонов – первый проректор по делам молодёжи и духовно-просветительской работе Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

А. Якубов – проректор по международным связям и дополнительному образованию Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

М. Ахмедшаева – профессор сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Х. Хайитов – депутат Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

Э. Эгамбердиев – руководитель Исследовательского центра факультета междисциплинарного изучения права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам, доцент

Ш. Исмоилов – заведующий сектором трудового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

Г. Узакова – заведующая сектором экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Г. Юлдашева – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Юлдошев – ведущий научный сотрудник Исследовательского центра факультета публичного права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

Р. Алтиев – декан факультета уголовного правосудия Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам, и. о. профессора

М. Курбанов – и. о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

С. Орипов – доцент кафедры права Ташкентского государственного аграрного университета, доктор философии по юридическим наукам

Ф. Хамдамова – и. о. доцента кафедры международного и публичного права Университета мировой экономики и дипломатии, доктор юридических наук

Д. Суфиева – старший преподаватель сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission at the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Mustafaev, E. Yarmolik, E. Sharipov,
K. Abduvalieva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, Kh. Yuldasheva

Proofreader:
M. Tursunov

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address:
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 26.08.2026.
Paper size: A4. Cond.p.f: 24,5.
Units: 100. Order: № 81.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Director of the Graduate School of Legal Research of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovaty – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

M. Hayat – Lecturer of the University of Muhammadiyah Malang (Indonesia)

A. Khashimhonov – First Deputy Rector for Youth Affairs and Spiritual and Educational Affairs of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

A. Yakubov – Deputy Rector for International Relations and Further Education of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

M. Akhmedshaeva – Professor of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

Kh. Khayitov – Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

E. Egamberdiev – Head of the Research Center of the Faculty of Interdisciplinary Studies of Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

Sh. Ismoilov – Head of the Department of Labor Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

G. Uzakova – Head of the Department of Environmental Law of the Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

G. Yuldasheva – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Yuldoshev – Leading Research Fellow of the Research Center of the Faculty of Public Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

R. Altiev – Dean of the Faculty of Criminal Justice of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Acting Professor

M. Kurbanov – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

S. Oripov – Associate Professor of the Department of Law of Tashkent State Agrarian University, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

F. Hamdamova – Acting Associate Professor of the Department of International Law and Public Law of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law

D. Sufieva – Senior Lecturer of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 11 **SAYDULLAYEV SHAXZOD ALIXANOVICH**
Qonunchilikdagi bo'shliqlarni aniqlashda normativ-huquqiy hujjatlar ijrosi monitoringining ahamiyati
- 20 **ALLAYAROVA SOLIXA NARZULLOYEVNA**
Yuridik germeneytikaning nazariy-metodologik asoslari
- 26 **SULTANOVA SABOXAT ALISHEROVNA**
Tartibga solish ta'sirini baholash va huquqiy monitoringni takomillashtirishning nazariy-huquqiy masalalari
- 34 **UMAROVA IRODA MUXAMEDOVNA**
Ijtimoiy davlat shakllanishining tarixiy-huquqiy bosqichlari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 42 **MIRZAYEV FAYZULLA IBODULLAYEVICH**
Jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishda Moliyaviy razvedka bo'linmasining ma'muriy-huquqiy maqomi
- 48 **ALIMOV BOTU BABIROVICH**
Hukumatni shakllantirish va javobgarligi: O'zbekiston modeli va xorijiy tajriba
- 57 **RAIMOV ELBEK BAHODIR O'G'LI, ABDUMO'MINOVA SALOMAT OTABEKOVNA**
O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonunining huquqiy tahlili
- 63 **AZIMOV AZIMBEK AZIZBEK O'G'LI**
Yoshlar bandligini qo'llab-quvvatlashda hududiy "Yo'l xaritalari"ni joriy etishning ahamiyati

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 70 **RUZINAZAROV SHUXRAT NURALIYEVICH, TOSHKANOV NURBEK BAHRIDDINOVICH**
Raqamli tadbirkorlikni huquqiy tartibga solish tendensiyalari
- 77 **BOZAROV SARDOR SOXIBJONOVICH**
Sun'iy intellekt tizimlarining fuqarolik-huquqiy javobgarligi: zamonaviy huquqiy muammolar va tartibga solish yondashuvlari
- 86 **XODJIYEV YUNUS MUXITDINOVICH**
Ko'char ashyolarga bo'lgan mulk huquqidan voz kechishning ayrim masalalari
- 93 **SATVALDIYEVA YULDUZXON XATAMJAN QIZI**
Sanoat namunalarini huquqiy muhofaza qilish muammolari va ularning dekorativ-amaliy san'at asarlari bilan nisbati
- 100 **KAN YEKATERINA EDUARDOVNA**
Klinik amaliyotda "yashirin sun'iy intellekt" (shadow AI): shifokorlarning undan ruxsatsiz foydalanishini nazorat qilishning huquqiy mexanizmlari
- 108 **RAXMONOV TOLIB TURG'UN O'G'LI**
Raqamli moliyaviy aktivlarning fuqarolik-huquqiy tabiati
- 115 **BERDIBAYEV SARDOR YERKABOY O'G'LI**
"Animus fraudandi": xalqaro xususiy huquqda qonunni chetlab o'tishni isbotlashning doktrinal huquqiy asoslari

121 JO'RAQULOVA HILOLA O'KTAM QIZI

Regress fuqarolik-huquqiy javobgarlik tizimining muhim va zarur tarkibiy elementi

127 RAHIMOV JALOLIDDIN XAYTBOY O'G'LI

Steyblkoinlar orqali to'lov qilishning shartnomaviy asoslari tavsifi

132 OLLABERGANOV JUR'ATBEK MANSURBEK O'G'LI, XADJIYEV AZIZBEK KADAMBAYEVICH

O'zbekiston Respublikasi fuqarolik huquqida raqamli aktivlar va elektron bitimlarni tartibga solishning dolzarb muammolari

138 BAXROMOVA NILUFAR XOSHOVNA

Raqamli marketingda firibgarlik va chalg'ituvchi amaliyotlarga qarshi huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish: fuqarolik-huquqiy yondashuv

145 SAMANDAROVA FERUZA BAXROMJON QIZI

Davlat xaridlari jarayonini elektronlashtirish sharoitida shartnomaviy munosabatlarni huquqiy tartibga solish

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

153 UZAKOVA GO'ZAL SHARIPOVNA

Atrof-muhitni xalqaro-huquqiy muhofaza qilishda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP)ning o'rni va roli

161 KENJAYEV RUSTAM XAYDAROVICH

Qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlardan foydalanish va muhofaza qilishda ekologik nazoratning o'rni va ahamiyati

168 RAHMATOVA DILAFRUZ IXTIYOR QIZI

Elektron chiqindilar bilan bog'liq munosabatlarni huquqiy tartibga solishning fragmentarlari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

180 PRIMOV BAXTIYOR OLIM O'G'LI

Kriptovalyutadan jinoiy maqsadlarda foydalanish: jinoyat-huquqiy jihatlar

185 JUMANAZAROVA MARJONA BOTIR QIZI

Ehtiyotsizlik orqasida sodir etilgan jinoyatlar uchun jinoiy javobgarlikni tabaqalashtirishning jinoyat-huquqiy muammolari: Germaniya va Fransiya jinoyat qonunchiligining qiyosiy-huquqiy tahlili

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

192 XALILOV SHOHROH MIRZO BOYMUROD O'G'LI

Tergovda ayblovga moyillik: kognitiv sabablar, qiyosiy-huquqiy tahlil va protsessual bartaraf etish mexanizmlari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

200 BAZARBAEVA SHAXLO RAXIMOVNA, RASULOV JURABEK ABDUSAMIYEVICH

Xalqaro huquqda kiberurush va kiberoperatsiyalar: farqlash hamda huquqiy tartibga solish muammolari

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

- 11 **САЙДУЛЛАЕВ ШАХЗОД АЛИХАНОВИЧ**
Значение мониторинга исполнения нормативно-правовых актов в выявлении пробелов в законодательстве
- 20 **АЛЛАЯРОВА СОЛИХА НАРЗУЛЛОЕВНА**
Теоретико-методологические основы юридической герменевтики
- 26 **СУЛТАНОВА САБОХАТ АЛИШЕРОВНА**
Теоретико-правовые вопросы совершенствования оценки регуляторного воздействия и правового мониторинга
- 34 **УМАРОВА ИРОДА МУХАМЕДОВНА**
Историко-правовые этапы формирования социального государства

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

- 42 **МИРЗАЕВ ФАЙЗУЛЛА ИБОДУЛЛАЕВИЧ**
Административно-правовой статус подразделения финансовой разведки в сфере противодействия легализации преступных доходов
- 48 **АЛИМОВ БОТУ БАБИРОВИЧ**
Формирование и ответственность Правительства: модель Узбекистана и зарубежный опыт
- 57 **РАИМОВ ЭЛБЕК БАХОДИР УГЛИ, АБДУМУМИНОВА САЛОМАТ ОТАБЕКОВНА**
Правовой анализ Закона Республики Узбекистан «О персональных данных»
- 63 **АЗИМОВ АЗИМБЕК АЗИЗБЕК УГЛИ**
Значение внедрения региональных «дорожных карт» в поддержке занятости молодёжи

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

- 70 **РУЗИНАЗАРОВ ШУХРАТ НУРАЛИЕВИЧ, ТОШКАНОВ НУРБЕК БАХРИДДИНОВИЧ**
Тенденции правового регулирования цифрового предпринимательства
- 77 **БОЗАРОВ САРДОР СОХИБЖОНОВИЧ**
Гражданско-правовая ответственность систем искусственного интеллекта: современные правовые проблемы и подходы к регулированию
- 86 **ХОДЖИЕВ ЮНУС МУХИТДИНОВИЧ**
Некоторые вопросы отказа от права собственности на движимые вещи
- 93 **САТВАЛДИЕВА ЮЛДУЗХОН ХАТАМЖАН КИЗИ**
Проблемы правовой охраны промышленных образцов и их соотношение с произведениями декоративно-прикладного искусства
- 100 **КАН ЕКАТЕРИНА ЭДУАРДОВНА**
«Теневой искусственный интеллект» (Shadow AI) в клинической практике: правовые механизмы контроля за его несанкционированным использованием врачами
- 108 **РАХМОНОВ ТОЛИБ ТУРГУН УГЛИ**
Гражданско-правовая природа цифровых финансовых активов
- 115 **БЕРДИБАЕВ САРДОР ЕРКАБОЙ УГЛИ**
Animus fraudandi: доктринально-правовые основы доказывания обхода закона в международном частном праве

121 ЖУРАКУЛОВА ХИЛОЛА УКТАМ КИЗИ

Регресс как важный и необходимый элемент системы гражданско-правовой ответственности

127 РАХИМОВ ЖАЛОЛИДДИН ХАЙТБОЙ УГЛИ

Характеристика договорных основ осуществления платежей посредством стейблкоинов

132 ОЛЛАБЕРГАНОВ ЖУРАТБЕК МАНСУРБЕК УГЛИ, ХАДЖИЕВ АЗИЗБЕК КАДАМБАЕВИЧ

Актуальные проблемы регулирования цифровых активов и электронных сделок в гражданском праве Республики Узбекистан

138 БАХРОМОВА НИЛУФАР ХОШИМОВНА

Совершенствование правовых механизмов противодействия мошенничеству и вводящим в заблуждение практикам в цифровом маркетинге: гражданско-правовой подход

145 САМАНДАРОВА ФЕРУЗА БАХРОМЖОН КИЗИ

Правовое регулирование договорных отношений в условиях перевода процесса государственных закупок в электронную форму

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

153 УЗАКОВА ГУЗАЛ ШАРИПОВНА

Роль и значение программы ООН по окружающей среде (ЮНЕП) в международном экологическом праве

161 КЕНЖАЕВ РУСТАМ ХАЙДАРОВИЧ

Роль и значение экологического контроля в использовании и охране земель сельскохозяйственного назначения

168 РАХМАТОВА ДИЛАФРУЗ ИХТИЁР КИЗИ

Фрагментарность правового регулирования обращения с электронными отходами

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

180 ПРИМОВ БАХТИЁР ОЛИМ УГЛИ

Использование криптовалюты в преступных целях: уголовно-правовые аспекты

185 ЖУМАНАЗАРОВА МАРЖОНА БОТИР КИЗИ

Уголовно-правовые проблемы дифференциации уголовной ответственности за преступления, совершённые по неосторожности: сравнительно-правовой анализ уголовного законодательства Германии и Франции

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

192 ХАЛИЛОВ ШОХРУХ МИРЗО БОЙМУРОД УГЛИ

Обвинительный уклон в расследовании: когнитивные причины, сравнительно-правовой анализ и процессуальные механизмы его устранения

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

200 БАЗАРБАЕВА ШАХЛО РАХИМОВНА, РАСУЛОВ ЖУРАБЕК АБДУСАМИЕВИЧ

Кибервойна и кибероперации в международном праве: проблемы разграничения и правового регулирования

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

11 **SAYDULLAEV SHAKHZOD ALIKHANOVICH**

The importance of monitoring the implementation of normative legal acts in identifying gaps in legislation

20 **ALLAYAROVA SOLIKHA NARZULLOEVNA**

Theoretical and methodological foundations of legal hermeneutics

26 **SULTANOVA SABOKHAT ALISHEROVNA**

Theoretical and legal issues of improving regulatory impact assessment and legal monitoring

34 **UMAROVA IRODA MUKHAMEDOVNA**

Historical and legal stages of the social state formation

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

42 **MIRZAEV FAYZULLA IBODULLAEVICH**

Administrative and legal status of the financial intelligence unit in combating criminal income legalization

48 **ALIMOV BOTU BABIROVICH**

Formation and accountability of the government: the Uzbekistan model and foreign experience

57 **RAIMOV ELBEK BAHODIR UGLI, ABDUMUMINOVA SALOMAT OTABEKOVNA**

Legal analysis of the law of the Republic of Uzbekistan “On personal data”

63 **AZIMOV AZIMBEK AZIZBEK UGLI**

The importance of implementing regional “Roadmaps” in supporting youth employment

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

70 **RUZINAZAROV SHUKHRAT NURALIEVICH, TOSHKANOV NURBEK BAHRIDDINOVICH**

Trends in legal regulation of digital entrepreneurship

77 **BOZAROV SARDOR SOKHIBJONOVICH**

Civil liability of artificial intelligence systems: contemporary legal issues and regulatory approaches

86 **KHODJIEV YUNUS MUKHITDINOVICH**

Certain issues of renunciation of ownership rights to movable property

93 **SATVALDIEVA YULDUZKHON KHATAMJAN KIZI**

Issues of legal protection of industrial designs and their interrelation with works of decorative and applied art

100 **KAN EKATERINA EDUARDOVNA**

“Shadow artificial intelligence” (Shadow AI) in clinical practice: legal mechanisms for monitoring its unauthorized use by doctors

108 **RAKHMONOV TOLIB TURGUN UGLI**

Civil law nature of digital financial assets

115 **BERDIBAEV SARDOR ERKABOY UGLI**

Animus fraudandi: doctrinal legal foundations for proving evasion of law in private international law

121 **JURAKULOVA HILOLA UKTAM KIZI**

Regression is an important and necessary structural element of the system of civil law liability

137 **RAHIMOV JALOLIDDIN KHAYTBOY UGLI**

Characteristics of the contractual framework for payments using stablecoins

132 **OLLABERGANOV JURATBEK MANSURBEK UGLI, KHADJIEV AZIZBEK KADAMBAEVICH**
Current issues in the regulation of digital assets and electronic transactions in the civil law of the Republic of Uzbekistan

138 **BAKHROMOVA NILUFAR KHOSHIMOVNA**
Improving legal mechanisms for combating fraud and misleading practices in digital marketing: a civil law approach

145 **SAMANDAROVA FERUZA BAKHROMJON KIZI**
Legal regulation of contractual relations in the context of the digitalization of the public procurement process

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW.
ENVIRONMENTAL LAW

153 **UZAKOVA GUZAL SHARIPOVNA**
The role and significance of the United Nations Environment Programme (UNEP) in the international legal protection of the environment

161 **KENJAEV RUSTAM KHAYDAROVICH**
The role and significance of environmental control in the use and protection of agricultural land

168 **RAKHMATOVA DILAFRUZ IKHTIYOR KIZI**
Fragmentariness of legal regulation of electronic waste management

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

180 **PRIMOV BAKHTIYOR OLIM UGLI**
Criminal use of cryptocurrency: criminal-legal aspects

185 **JUMANAZAROVA MARJONA BOTIR KIZI**
Criminal-legal problems of differentiating criminal liability for crimes committed due to negligence: a comparative-legal analysis of German and French criminal legislation

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND
FORENSIC EXPERTISE

192 **KHALILOV SHOHRUH MIRZO BOYMUROD UGLI**
Accusation bias in criminal investigations: cognitive causes, comparative legal analysis, and procedural mechanisms for its elimination

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

200 **BAZARBAEVA SHAKHLO RAKHIMOVNA, RASULOV JURABEK ABDUSAMIEVICH**
Cyberwarfare and cyber operations in international law: problems of delimitation and legal regulation

Kelib tushgan / Получено / Received: 12.07.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 04.08.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 26.08.2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.4./XCWG4878>

UDC: 347.5:004.8(045)(575.1)

SUN'IY INTELLEKT TIZIMLARINING FUQAROLIK-HUQUQIY JAVOBGARLIGI: ZAMONAVIY HUQUQIY MUAMMOLAR VA TARTIBGA SOLISH YONDASHUVLARI

Bozarov Sardor Soxibjonovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Xalqaro xususiy huquq sho'bası professori,

yuridik fanlar doktori

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0123-7811>

e-mail: sardor.bozarov.1980@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada sun'iy intellekt tizimining o'z harakatlari yoki harakatsizligi uchun fuqarolik-huquqiy javobgarligi bilan bog'liq nazariy va amaliy muammolar tadqiq etilgan. Bundan tashqari, sun'iy intellekt tomonidan sodir etilgan delikt uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlikka tortishning turli yondashuvlari va konsepsiyalari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida sun'iy intellektni hozirgi bosqichda fuqarolik-huquqiy javobgarlikning mustaqil subyekti sifatida e'tirof etish uchun yetarli huquqiy asoslar mavjud emasligi asoslantirilgan. Shuningdek, sun'iy intellekt sohasidagi fuqarolik-huquqiy munosabatlarni takomillashtirish hamda uning huquqiy maqomini belgilashga oid masalalarni yaqin kelajakda ilmiy va normativ-huquqiy jihatdan yanada chuqur tadqiq etish zarurligi xulosa qilingan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, sun'iy intellektning javobgarligi, delikt huquqi, intellektual mulk huquqi, huquqqa xilof xatti-harakat, tabiiy ehtimoliy oqibat, royalti

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ СИСТЕМ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: СОВРЕМЕННЫЕ ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПОДХОДЫ К РЕГУЛИРОВАНИЮ

Бозаров Сардор Сохибжонович,

доктор юридических наук,

профессор сектора международного частного права

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В настоящей статье исследуются теоретические и практические проблемы, связанные с гражданско-правовой ответственностью систем искусственного интеллекта за собственные действия или бездействие. Кроме того, с научной точки зрения анализируются различные подходы и концепции привлечения к гражданско-правовой ответственности за деликты, совершённые искусственным интеллектом. В результате исследования обосновано отсутствие на современном этапе достаточных правовых оснований для признания искусственного интеллекта самостоятельным субъектом гражданско-правовой ответственности. Также сделан вывод о необходимости в ближайшем будущем дальнейшего углублённого научного и нормативно-правового исследования вопросов совершенствования гражданско-правовых отношений в сфере искусственного интеллекта и определения его правового статуса.

Ключевые слова: искусственный интеллект, ответственность искусственного интеллекта, деликтное право, право интеллектуальной собственности, противоправное поведение, естественное вероятное последствие, роялти

CIVIL LIABILITY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE SYSTEMS: CONTEMPORARY LEGAL ISSUES AND REGULATORY APPROACHES

Bozarov Sardor Sokhibjonovich,

Professor of the Department of International Private Law,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Science in Law

Abstract. *This article explores theoretical and practical issues related to the civil liability of an artificial intelligence system for its actions or omissions. In addition, various approaches and concepts of civil liability for offenses committed by artificial intelligence are scientifically analyzed. As a result of the study, it is substantiated that there are insufficient legal grounds for recognizing artificial intelligence as an independent subject of civil liability at the current stage. It is also concluded that issues related to the improvement of civil law relations in the field of artificial intelligence and the determination of its legal status need to be studied more deeply from a scientific and normative-legal point of view in the near future.*

Keywords: *artificial intelligence, artificial intelligence liability, tort law, intellectual property law, unlawful conduct, probable natural consequence, royalties*

Kirish

Fuqarolik-huquqiy deliktning obyektiv tomoni tarkibida muhim elementlardan biri huquqiy ahamiyatga ega bo'lgan harakatning sodir etilishidir. Sun'iy intellekt texnologiyalari ham turli xil amaliy harakatlarni bajarish imkoniyatiga ega bo'lib, bu imkoniyat faqat yuqori darajadagi (kuchli) sun'iy intellekt tizimlariga emas, balki cheklangan funksiyalarga ega oddiy intellektual qurilmalarga ham xos. Masalan, sun'iy intellekt bilan jihozlangan robot manipulyator, gidravlik qo'l yoki boshqa mexanik moslama orqali tashqi muhitga ta'sir ko'rsatadigan harakatlarni amalga oshirishi mumkin. Bunday harakatlar algoritmik hisob-kitoblar asosida mustaqil ravishda yuz berishi yoki to'liq inson tomonidan berilgan buyruqlarni bajarish natijasi bo'lishidan qat'i nazar, huquqiy jihatdan harakat sifatida baholanishi mumkin. Shu sababli rivojlanish darajasi qanday bo'lishidan qat'i nazar, sun'iy intellekt tizimlari muayyan xatti-harakatlarni amalga oshirish qobiliyatiga ega subyekt sifatida namoyon bo'ladi.

Bu borada J. Buyers, G. Hallevy, P. Asaro, N. Nevejas, F. Ujov, L. Shvars, J. Kingston, B. Hamroqulov, D. Gunkel, C. Debessonnet, Y. Ueng, S. Solaiman, P. Freitas, D. Levy, Y. Benhamou, G. Kalabresi, A. Melamed, J. See, R. Gruner, F. Malle, M. Scheutz, J. Austerveil, M. Dekker, M. Gutmann kabi olimlarning ilmiy qarashlarini aytib o'tish darkor.

Gabriel Hollivining fikricha, sun'iy intellekt tizimlarini fuqarolik-huquqiy javobgarlikka tortish masalasida eng muhim jihatlardan biri

huquqbuzarlikning subyektiv tomonini aniqlash hisoblanadi. Olim aynan ayb, iroda va ruhiy munosabat bilan bog'liq elementlarning mavjudligi ushbu masalani hal etishda muhim ahamiyat kasb etishini qayd etadi.

Shu nuqtayi nazardan sun'iy intellekt mahsulotining o'z harakatlari oqibatlar uchun mustaqil ravishda huquqiy javobgar bo'lishi mumkinligi masalasi bugungi kunda huquqshunolar o'rtasida eng ko'p bahs yuritilayotgan mavzulardan biridir. Mazkur muammo, avvalo, sun'iy intellektning huquqiy maqomini belgilash bilan uzviy bog'liq bo'lib, ushbu maqom aniqlanmasdan turib javobgarlik masalasiga yakuniy yechim topish hozircha imkonsiz bo'lib qolmoqda.

Mazkur huquqiy muammoning nazariy va amaliy ahamiyatini inobatga olgan holda, tadqiqotning maqsadi sun'iy intellekt tizimlarining fuqarolik-huquqiy javobgarligiga oid mavjud nazariy yondashuvlarni kompleks tahlil qilish, sun'iy intellektning fuqarolik-huquqiy javobgarlik subyekt sifatida e'tirof etilishi imkoniyatini huquqiy jihatdan baholash hamda ushbu sohadagi mavjud huquqiy muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun tadqiqotning vazifasi sifatida sun'iy intellektning huquqiy maqomiga oid ilmiy qarashlar va xorijiy tajribani tahlil qilish, fuqarolik-huquqiy javobgarlikning nazariy asoslari hamda *actus reus* (obyektiv tomon) va *mens rea* (subyektiv tomon) elementlarini sun'iy intellekt faoliyatiga tatbiq etish imko-

niyatlarini o'rganish, sun'iy intellekt tomonidan yetkazilgan zarar uchun javobgarlikni belgilash bilan bog'liq nazariy va amaliy muammolarni aniqlash hamda mazkur munosabatlarni huquqiy tartibga solishni takomillashtirish yuzasidan ilmiy xulosa va takliflarni ishlab chiqishdan iborat deb ko'rsatish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Sun'iy intellektning huquqiy maqomi va fuqarolik-huquqiy javobgarligi masalasi bugungi kunda xorijiy va milliy huquqshunos olimlar o'rtasida eng ko'p bahs-munozaralarga sabab bo'layotgan ilmiy yo'nalishlardan biridir. Mazkur masalaga nisbatan turli konsepsiyalar va nazariy yondashuvlar shakllangan bo'lib, ularning har biri sun'iy intellektning huquqiy tabiatini o'ziga xos tarzda izohlaydi. Xususan, N. Nevejans hozirgi bosqichda to'liq huquq subyekti sifatida faoliyat yurituvchi avtonom robotlarni e'tirof etish g'oyasi amaliy va nazariy jihatdan yetarlicha asoslanmaganligini, shu bois bunday yondashuv samarasiz ekanligini ta'kidlaydi (Nevejans, 2016).

Shuningdek, N. Nevejansning fikricha, sun'iy intellektga huquqiy maqomni berish orqali biz uni shaxsga o'xshatishga intilamiz, biroq u his qilish qobiliyatiga ega emas. Shu sababli Sining potensial huquqiy maqomini ong yoki his-tuyg'ular bilan bog'lash imkonsiz. Shunga ko'ra, SIga ma'lum bir huquqiy maqom berishning yagona (yoki ustuvor) maqsadi uning zimmasiga harakatlari uchun javob berish qobiliyatini berishdan iborat.

Biroq P. Asaroning fikricha, yuridik shaxs tushunchasining ayrim jihatlari to'laqonli shaxs tushunchasiga to'liq mos kelmaydigan subyektlarga nisbatan qo'llanilishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, sun'iy intellekt tizimini qandaydir kvazi-huquq maqomiga ega bo'lgan subyekt deb hisoblash mumkin (Asaro, 2007).

Sun'iy intellektga ba'zi cheklangan huquqlar va majburiyatlarning berilishi bunday mahsulotni to'liq huquq subyekti sifatida ta'minlash uchun emas, ma'lum bir sohada ayrim maqsadlarga erishish uchun amalga oshirilishi mumkin. Misol uchun, agar biz fuqarolik-huquqiy deliktlarni ko'rib chiqishda smartfonga o'rnatilgan virtual yordamchi tomonidan olingan ovoqli ma'lumotlar haqida gapiradigan bo'lsak, bu virtual yordamchining maqomi masalasini yuzaga keltiradi. Bir qator mualliflarning fikriga ko'ra, sun'iy intellektga ma'lum kvazi-huquqlar berishda gap ularga

real huquqlar berish haqida emas, balki amaldagi huquqiy rejimlarni qo'llashni soddalashtirish va optimallashtirishga qaratilgan huquqiy fiksiya haqida bormoqda.

Sun'iy intellekt mahsuloti o'zining qonunga xilof harakatlarining oqibatlarini haqiqatda va to'liq anglay olmaydi, bu fuqarolik-huquqiy delikt tarkibini belgilashda muammolarga olib keladi. Sining javobgarligi masalasi asosan sun'iy intellektga nisbatan qo'llanmaydigan jinoyat-huquqiy (jismoniy shaxsga nisbatan aniq belgilangan) javobgarlikning umuman ma'nosiz ekanligi sababli o'z yechimini hanuzgacha topa olmagan.

Sun'iy intellekt mahsuloti uchun fuqarolik huquqida qat'iy javobgarlikning kiritilishi ham klassik yuridik javobgarlik maqsadidan biri bo'lgan huquqbuzarlikning oldini olish, profilaktika maqsadlariga erishishga imkon bermaydi. Chunki sun'iy intellekt mahsulotini javobgarlikka tortish holati uning axloqini tuzata olmaydi va potensial javobgarlikning og'irligi uning harakatlariga to'sqinlik qilmaydi. Sababi ushbu holat bu mahsulot uchun mutlaqo farqsiz.

F. Ujov sun'iy intellekt tizimlariga nisbatan javobgarlik choralari qo'llashning birinchi usuli sifatida ularni qayta dasturlashni ko'rsatadi. Muallifning fikricha, bunday "qayta tarbiyalash" faqat tizimning dasturiy ta'minotini to'liq yangilash orqali amalga oshirilishi mumkin. U ushbu jarayonni majoziy ma'noda insonga nisbatan lobotomiya amaliyotini o'tkazishga qiyoslaydi, chunki buning natijasida sun'iy intellektning mavjud xususiyatlari tubdan, ayrim hollarda esa qayta tiklab bo'lmaydigan darajada o'zgaradi.

Fuqarolik-huquqiy javobgarlikni belgilash jarayonida esa sun'iy intellekt tizimining iqtisodiy qiymati, uning faoliyati davomida yuzaga kelgan xatolar soni hamda aniqlangan kamchiliklarni tizimga jiddiy zarar yetkazmagan holda bartaraf etish imkoniyatlari kompleks ravishda baholaniishi lozim.

Asosiy qism

Sun'iy intellekt tizimlariga nisbatan fuqarolik-huquqiy javobgarlikning maqsadlari haqida so'z borganda, asosiy e'tibor yetkazilgan zararni qoplashga qaratilishi kerak. Chunki avtomobil yoki murakkab robot bo'lishidan qat'i nazar, har qanday texnik vositaga ma'naviy ta'sir yoki tarbiyaviy jazo choralari qo'llash amaliy mazmunga

ega emas. Sababi mashinalar og'riqni his qilish, pushaymon bo'lish yoki o'z qilmishidan afsuslanish kabi insonlarga xos psixologik va hissiy xususiyatlarga ega emas (Hallevy, 2015).

Javobgarlikni qo'llashni qiyinlashtiradigan sun'iy intellekt mahsulotining asosiy kamchiliklaridan yana biri – keng doiradagi bilim yetishmasligidir. Masalan, insonlar, bunday mahsulotdan farqli o'laroq, to'g'ridan to'g'ri kerak bo'lmasligi mumkin bo'lgan keng bilimga ega, zotan, ayni paytda ma'lum sharoitlarda bunday bilimlar dolzarb bo'lib qolishi mumkin (Kingston, 2016).

Ushbu fikrlarga qo'shilgan holda aytishimiz joizki, SI javobgarligini belgilashda yana bir jiddiy muammo shundaki, SI tizimiga kiruvchi axborotning sifatsizligi sababli u kerakli va yetarli ma'lumotlarga ega bo'lmasligi mumkin. Buni avtomobil xavfsizlik tizimlari misolida ko'rishimiz mumkin. Ya'ni ularning qurilmalari to'siq va yuk mashinasini ajrata olmaydigan nisbatan qisqa masofali sensorlar bilan cheklangan va uzoqda joylashgan tez yaqinlashib kelayotgan obyektни aniqlay olmaydi. Bunday xavfsizlik tizimlari sababchi bo'lgan baxtsiz hodisa bilan bog'liq ish sudga yuborilsa, sun'iy intellekt mahsuloti ushbu nomukammal sensorlar orqali obyektlarni belgilash uchun to'g'ri dasturlashtirilganmi yoki yo'qmi degan savol ishning diqqat markazida bo'lishi mumkin (Kingston, 2016). Buning natijasida yetkazilgan moddiy zarar va jismoniy og'riq, azoblar uchun ma'naviy ziyonni undirish ham muammoli bo'lishi mumkin. Chunki jabrlanuvchi, huquqi buzilgan shaxs qoplanishini talab qilayotgan ziyon huquqbuzarning aybli harakatlari natijasida vujudga kelishi lozim (Hamroqulov, 2020).

Qiyosiy-huquqiy metod asosida AQSH delikt huquqi nazariyasi hamda sun'iy intellektning fuqarolik-huquqiy javobgarligiga oid yondashuvlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, AQSH delikt huquqi nazariyasida huquqbuzarlik uchun javobgarlikni belgilashda ikki asosiy element – *actus reus* hamda *mens rea* mavjud bo'lishi zarur deb e'tirof etiladi. Mazkur tarkibiy qismlardan birortasi mavjud bo'lmasa, shaxsni huquqiy javobgarlikka tortish uchun yetarli asos vujudga kelmaydi. Shu nuqtayi nazardan sun'iy intellekt mustaqil ravishda delikt sodir etgan holatlarda uning avtonom faoliyati natijasida yuzaga kelgan huquqbuzarlik uchun javobgarlik kimning zimmasiga yuklatilishi masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Xususan,

AQSH huquqiy doktrinasida e'tirof etilgan *actus reus* va *mens rea* konsepsiyalarining mazmuni ushbu masalani huquqiy jihatdan tahlil qilishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Professor L. Shvarsning ta'kidlashicha, mazkur qoidalar delikt huquqini yanada takomillastirishga xizmat qiluvchi huquqiy islohotlar uchun konseptual yo'nalish vazifasini bajaradi. Shu bilan birga, ularni delikt huquqida uchraydigan barcha murakkab masalalarga yagona va mutlaq yechim sifatida qabul qilish to'g'ri emas (American Law Institute, 1962). Qayd etish joizki, AQSH shtatlarining aksariyatida qonun chiqaruvchi organlar mazkur qoidalarni o'zlarining milliy qonunchilik tizimiga implementatsiya qilgan. Bu esa ushbu yondashuvning amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Formal-mantiqiy metod asosida fuqarolik-huquqiy delikt tarkibining obyektiv va subyektiv elementlari tahlil qilinganda fuqarolik deliktining obyektiv tomonini ifodalovchi asosiy unsur *actus reus* hisoblanadi. U huquqqa xilof qilmishni, ya'ni qonun bilan taqiqlangan harakat yoki harakatsizlikni o'z ichiga oladi. Umumiy huquq tizimida esa shaxs refleks natijasida sodir etilgan, ixtiyorsiz yoki ongsiz holatda amalga oshirilgan xatti-harakatlar uchun, odatda, delikt javobgarligiga tortilmaydi. Buning sababi shundaki, bunday vaziyatlarda shaxsning ongli va irodaviy xulq-atvori mavjud deb hisoblanmaydi. AQSH delikt huquqida javobgarlikni yuzaga keltirish uchun nafaqat huquqqa xilof qilmishning mavjudligi, balki shaxsning o'z harakatlarini anglash va ularni ongli ravishda amalga oshirish qobiliyati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Demak, delikt tarkibi obyektiv va subyektiv elementlarning o'zaro uyg'unligiga asoslanadi. Mazkur yondashuvning nazariy negizi shundan iboratki, shaxsning ichki fikrlari yoki xohishining o'zi huquqiy ahamiyatga ega qilmish sifatida baholanmaydi; javobgarlik faqat tashqi ifodaga ega bo'lgan irodaviy xatti-harakat mavjud bo'lgan taqdirdagina vujudga keladi.

Olimlar tizimli tahlil va qiyosiy-huquqiy metodlar asosida mamlakatlar qonunchiligi hamda huquqiy doktrinasida sun'iy intellekt tomonidan sodir etilgan delikt uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlikka tortishning mavjud konsepsiyalarini atroflicha tahlil qilib, uning natijasida quyidagi asosiy yondashuvlarni ajratib ko'rsatgan (Gunkel, 2012; Scherer, 2016).

Birinchisi, *The Perpetration-by-Another* (boshqa shaxs orqali sodir etish) konsepsiyasi sun'iy intellektni javobgarlik subyekti sifatida tan olmaydi va bir vaqtning o'zida *actus reus* (huquqqa xilof harakat) va *mens rea* (ayb, ruhiy holat) kombinatsiyasiga ega bo'lishini talab qilmaydi. Bunday holatda sun'iy intellektning harakatlari uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlikka tortish uchun ikkita taxminiy subyekt mavjud. Birinchisi, maxsus dasturiy ta'minot ishlab chiqqan dasturchi; ikkinchisi, sun'iy intellekt mahsulotiga ega bo'lgan va undan o'zining noqonuniy manfaatlarini yo'lida foydalangan foydalanuvchi. Ikki holatda ham qilmish to'g'ridan to'g'ri robot tomonidan amalga oshiriladi, bunda robot tomonidan bajarilgan harakat xuddi dasturchi yoki foydalanuvchi tomonidan bajarilgandek ko'rib chiqiladi (DeBessonnet & Cross, 1986).

Ikkinchisi, *The Natural-Probable-Consequence Liability* (tabiiy, ehtimoliy oqibat) konsepsiyasi dasturchining (foydalanuvchining) javobgar bo'lishi uchun *actus reus* (huquqqa xilof harakat) va *mens rea* (ayb, ruhiy holat) bo'lishi shartligini nazarda tutmaydi. Bu holat sun'iy intellekt tizimidan normal foydalanish vaqtida yuz bergan ehtiyotsizlik va xato tufayli huquqbuzarlik sodir etilganda yuzaga keladi (Weng et al., 2009).

Shu bilan birga, subyekt deliktini yoki uning oqibatlarini oldindan ko'ra olmasa ham, u Sining funksiya va vazifalaridan kelib chiqadigan potensial oqibat sifatida bunday huquqiy delikt yuz berishi mumkinligini bilishi zarur. Shunga ko'ra, dasturchining (foydalanuvchining) beparvoligi, isbotlangan taqdirda uning fuqarolik-huquqiy javobgarligi kelib chiqadi.

Biroq agar robot ma'lum bir harakatlarni (vazifalarni) bajarishga dasturlashtirilgan bo'lsa-da, lekin ularni bajarish jarayonida, berilgan dasturdan chetga chiqib, fuqarolik-huquqiy delikt sodir etsa, dasturchi Sining qilmishi uchun javob bermaydi, chunki potensial oqibat sifatida buni anglab yetmaydi (Solaiman, 2017). Bu yerda baxtsiz hodisa yuz bergan deb hisoblanadi, chunki bu modelda SI o'z xatti-harakatlari uchun shaxsan javobgar hisoblanmaydi.

Dastlabki ikkita konsepsiya sun'iy intellektni fuqarolik huquqiy javobgarlik munosabatlarining to'laqonli subyekti sifatida tan olmaydi, balki uni delikt oqibat (natija)ga erishish vositasi deb hisoblaydi.

Uchinchisi, *The Direct Liability* (bevosita javobgarlik) konsepsiyasi butunlay boshqacha xususiyatga ega. U sun'iy intellektni kelajakda fuqarolik-huquqiy javobgarlikka tortish mumkin bo'lgan mustaqil subyekt deb hisoblaydi. Model nomidan ko'rinib turibdiki, u sun'iy intellektning to'g'ridan to'g'ri javobgarligini belgilab, uning harakatlari uchun dasturchi (foydalanuvchi)ni javobgar sifatida jalb qilmaydi (Freitas et al., 2014). Ammo bunday modelni amaliyotga tatbiq etish uchun sun'iy intellektga huquqiy maqom berish, shuningdek, sun'iy intellekt harakatlarining *mens rea* va *actus reus* talablariga to'liq muvofiqligi haqida qonunchilikka o'zgartirish kiritish zarur bo'ladi (Hallevy, 2015).

AQSH delikt huquqi nuqtayi nazaridan mazkur konsepsiyalarni tahlil qilish ularning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Birinchidan, sun'iy intellektidan foydalanuvchi avtomatlashtirilgan tizimlar faoliyati natijasida zarar nafaqat faol xatti-harakatlar, balki harakatsizlik oqibatida ham yuzaga kelishi mumkin. Jumladan, sun'iy intellekt qonun yoki shartnoma asosida yuklatilgan majburiyatlarni bajarmasligi natijasida mulkiy zarar kelib chiqishi ehtimoldan xoli emas. Shu sababli delikt huquqi nuqtayi nazaridan bunday holatlar harakat va harakatsizlikning huquqiy oqibatlari sifatida birdek baholalanadi.

Ikkinchidan, umumiy huquq tizimida ong faoliyati, asosan, axborotni qabul qilish va uni tahlil etish bosqichlari orqali tavsiflanadi. Zamonaviy sun'iy intellekt tizimlari ham aynan shu funksiyalarni ma'lum darajada bajarish imkoniyatiga ega. Bunday tizimlar videokameralar, harakat, yorug'lik va tovush sensorlari hamda boshqa texnik vositalar orqali tashqi muhitdan ma'lumotlarni qabul qiladi va ularni algoritmlar yordamida qayta ishlaydi. Shu jihatdan ular insonning sezgi organlari bajaradigan ayrim vazifalarni texnik vositalar yordamida takrorlay oladi.

Biroq ma'lumotni oddiy qabul qilishning o'zi sun'iy intellektni ong egasi sifatida baholash uchun yetarli emas. Huquqiy nuqtayi nazardan muhim bo'lgan jihat olingan axborotni mazmunan anglash, uni mavjud ma'lumotlar bilan qiyoslash va vaziyatga mos xulosa chiqarish qobiliyatidir. Hozirgi texnologik taraqqiyot bosqichida sun'iy intellekt ushbu jarayonlarni algoritmik tarzda amalga oshirayotgan bo'lsa-da, bu inson

tafakkuriga xos ongli tahlil bilan to'liq tenglashtirilmaydi.

Masalan, strategik ahamiyatga ega obyektlarni qo'riqlash uchun mo'ljallangan avtonom robotlar harakat sensorlari va boshqa kuzatuv vositalari orqali ruxsatsiz kirishni aniqlaydi. Shundan so'ng tizim olingan ma'lumotlarni avtomatik ravishda qayta ishlab, vaziyatni baholaydi hamda keyingi harakatlar bo'yicha qaror qabul qiladi. Tashqi tomondan bu jarayon insonning vaziyatni idrok etishi va tahlil qilishiga o'xshab ko'rinsa-da, sun'iy intellekt bunday operatsiyalarni ancha yuqori tezlikda va dasturiy algoritmlar asosida bajaradi.

Uchinchidan, beparvolik yoki ehtiyotsizlik kabi an'anaviy ayb shakllarini sun'iy intellekt faoliyatiga tatbiq etish murakkab masala hisoblanadi. Chunki sun'iy intellekt barcha harakatlarini unga oldindan belgilangan algoritm va vazifalarni bajarishga yo'naltiradi. Inson faoliyatida ehtiyotsizlik shaxsning ongli tanlovi yoki lozim darajadagi e'tiborni namoyon etmaganligi bilan izohlansa, sun'iy intellektda bunday ruhiy-irodaviy munosabat mavjud emas. Shu bois sun'iy intellekt dasturining ishlashi natijasida zarar yuzaga kelgan hollarda javobgarlikni klassik ayb shakllari asosida emas, balki alohida huquqiy yondashuv yoki aybsiz javobgarlik konsepsiyasi doirasida baholash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Shunga qaramay, yuqorida ko'rib chiqilgan nazariy yondashuvlar sun'iy intellektning huquqiy javobgarligi bilan bog'liq barcha masalalarga to'liq yechim bermaydi va ayrim murakkab savollarni ochiq qoldiradi.

Avvalo, kompyuter virusi yoki boshqa zararli dasturiy ta'sir oqibatida sun'iy intellekt tizimi noto'g'ri ishlay boshlagan holatni shartli ravishda "aqlidan ozish" holatiga qiyoslash mumkinmi, degan savol tug'iladi. Nikolayevaning fikricha, bunday vaziyatlarda ham javobgarlikni bevosita sun'iy intellekt zimmasiga yuklash huquqiy jihatdan asosli emas. Chunki sun'iy intellekt insondan farqli ravishda ruhiy holat, hissiyot, qasd, niyat yoki shaxsiy manfaat kabi javobgarlikning subyektiv tomonini tashkil etuvchi psixik elementlarga ega emas. Shu sababli uning faoliyatidagi nosozliklar yoki tashqi ta'sirlar natijasida yuzaga kelgan xatti-harakatlarni insonning ruhiy holati bilan tenglashtirish mumkin emas (Nikolaeva et al., 2018). Sun'iy intellekt axborotni qayta ishlash

tezligi va hisoblash quvvati jihatidan inson imkoniyatlaridan ancha ustun bo'lishiga qaramay, u hozirgi bosqichda mustaqil ong yoki iroda sohibi emas, balki muayyan texnik vositalar negizida faoliyat yurituvchi dasturiy tizim sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli inson shaxsiga xos bo'lgan ruhiy va psixologik xususiyatlarning mavjud emasligi sun'iy intellektga nisbatan javobgarlikni istisno qiluvchi yoki yengillashtiruvchi shaxsiy asoslarni tatbiq etishni murakkablashtiradi.

Yana bir muhim masala O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 987-, 988- va 993-moddalarida nazarda tutilgan javobgarlikdan ozod etuvchi yoki uni yengillashtiruvchi holatlarning sun'iy intellekt faoliyatiga nisbatan qo'llanish imkoniyati bilan bog'liq. Xususan, sun'iy intellekt tizimining zaruriy mudofaa yoki oxirgi zarurat sharoitida harakat qilgan deb baholaniishi, shuningdek, unga voyaga yetmagan shaxs maqomiga xos huquqiy yondashuvlarni tatbiq etish mumkinmi, degan savol yuzaga keladi.

Anglo-sakson huquq tizimining delikt huquqi doktrinasida javobgarlikni cheklovchi holatlar odatda ikki guruhga ajratiladi: *exemptions* (istisnolar) va *justifications* (oqlovchi asoslar). Birinchi guruhga javobgar shaxsning individual xususiyatlari bilan bog'liq holatlar kirs, ikkinchi guruh huquqbuzarlik sodir etilgan vaziyat va sharoitning o'ziga xos jihatlarini inobatga oladi.

Masalan, istisnolar qatoriga javobgarlik yoshiga yetmaganlik, muomalaga layoqatsizlik yoki ruhiy kasallik sababli o'z harakatlarini anglay olmaslik kabi holatlar kiritiladi. Oqlovchi asoslar esa, odatda, zaruriy mudofaa, oxirgi zarurat va shunga o'xshash vaziyatlarni qamrab oladi.

Dastlabki qarashda javobgarlik yoshiga oid mezonlarni sun'iy intellekt tizimlariga nisbatan qo'llash mantiqan asossizdek ko'rinishi mumkin. Biroq bu masala unchalik sodda emas. Sababi ayrim zamonaviy sun'iy intellekt tizimlari uzoq muddat davomida avtonom faoliyat yuritish, doimiy ravishda yangilanib borish hamda o'z algoritmlarini takomillashtirish orqali funksional imkoniyatlarini kengaytirish xususiyatiga ega. Shunday ekan, sun'iy intellektning rivojlanish bosqichi yoki "yetuklik" darajasi uning fuqarolik-huquqiy javobgarligini baholashda e'tiborga olinishi mumkin bo'lgan omillardan biri sifatida kelgusida alohida ilmiy va huquqiy tahlilni talab etadi.

Delikt huquqining asosiy maqsadi huquqbuzarlik oqibatida jabrlanuvchiga yetkazilgan zararni qoplash orqali uning buzilgan manfaatlarini tiklashdan iborat. Mazkur jarayon kompensatsiya prinsipi asosida amalga oshirilib, unga ko'ra faqat haqiqiy zarar qoplanadi (Benhamou, 2009).

SI haqida so'z borganda, bir necha turdagi zararlar yuz berishi mumkin, jumladan, inson yoki jismoniy mulkka shikast yetkazish (masalan, mustaqil boshqariladigan avtomobil piyodani urib yuborishi yoki uyga borib urilishi), intellektual mulk huquqi yoki shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi qoidalarining buzilishi natijasida kelib chiqadigan zarar, sof iqtisodiy yo'qotishlar (masalan, ma'lumotlarga zarar yetkazish bilan bog'liq xarajatlar) ko'rinishida bo'lishi mumkin.

Har qanday holatda faqat qoplanishi lozim bo'lgan zarar kompensatsiya qilinadi, buning ostida huquq tizimi doirasida himoya qilinishga loyiq deb hisoblangan cheklangan manfaatlarga yetkazilgan zarar tushuniladi (Calabresi & Melamed, 1972; Shavell, 2004). Garchi shaxsga yoki mulkka yetkazilgan zarar va mutlaq huquq buzilishi natijasida yetkazilgan zarar qoplanishi zarur bo'lgan zarar toifasiga kirishi bir ovozdan ma'qullansa ham, ularni sof iqtisodiy zarar (jumladan, ma'lumotlar bazasiga zarar yetkazish, ma'lumotlarni o'zgartirish yoki yo'q qilish) sifatida qabul qilish borasida umumiy fikr yo'q. Ayni chog'da sof iqtisodiy zarar shartnoma majburiyatlari orqali qoplanishi mumkin (misol uchun, ushbu zararlarini qoplashni ko'zda tutuvchi sug'urta shartnomasi). Qonun chiqaruvchilar va sudlar ham ma'lumotlarga zarar yetkazilishini tan olishadilar.

Mulkga yoki badanga shikast yetkazish uchun kompensatsiya olish hech bir muammoni keltirib chiqarmagan bir vaqtda sof iqtisodiy yo'qotishlar uchun kompensatsiya asosan qonun chiqaruvchi (ma'lumotlarga zarar yetkazish imkonini tan olinishi yoki tan olinmasligidan qat'i nazar) yoki shartnomaviy javobgarlik (zarar sug'urta shartnomasi yoki xizmat ko'rsatish shartnomasi bilan qoplanish yoki qoplanmasligidan qat'i nazar) masalasi hisoblanadi. Shu bois mutlaq huquqlar buzilishi natijasida yetkazilgan zarar ko'proq tahlilga loyiqdir, xususan, ularning nomoddiy tabiati zararining miqdor jihatdan baholanishini qiyinlashtiradi.

Sun'iy intellekt faoliyatining ayrim jihatlari yuridik shaxslar faoliyati bilan o'xshashlik kasb

etadi, chunki har ikkala holatda ham ularning faoliyati ortida inson omili mavjud. Sun'iy intellekt tizimining ishlashi dasturiy algoritmlar, o'qitilgan modellar hamda inson tomonidan belgilangan funksional vazifalarga asoslanadi. Shu sababli bunday tizim faoliyati natijasida huquqbuzarlik sodir etilgan taqdirda, javobgarlikni belgilashda uni yaratgan, o'qitgan, boshqargan yoki undan foydalangan shaxslarning aybi va ularning harakatlari bilan yuzaga kelgan oqibat o'rtasidagi sababiy bog'liqlik alohida baholanishi lozim.

Biroq mazkur yondashuv huquqshunoslar tomonidan bir xilda qo'llab-quvvatlanmaydi. Umumiy huquq tizimi doirasida jismonan inson bo'lmagan subyektlarni ham delikt uchun javobgar deb e'tirof etish mumkinligi haqidagi nazariy qarashlar mavjud. Ayrim tadqiqotchilar sun'iy intellekt mahsulotlarini javobgarlik subyekti sifatida tan olish uchun ularda his-tuyg'u, sezgi, xotira va aql elementlari shakllanishi mumkinligini ta'kidlaydilar.

Dekkerning fikricha, bunday fikrni qo'llab-quvvatlash uchun hozircha yetarli huquqiy asoslar mavjud emas. Chunki sun'iy intellektni delikt javobgarligining mustaqil subyekti sifatida tan olish fuqarolik huquqining amaldagi yondashuvlariga mos kelmaydi. Shu sababli sun'iy intellektni hozirgi bosqichda faqat fuqarolik-huquqiy delikt sodir etish vositasi sifatida baholash mumkin, biroq uni fuqarolik-huquqiy javobgarlikning mustaqil subyekti sifatida e'tirof etish maqsadga muvofiq emas (Decker, 2012).

Xulosa

Yuqorida bayon etilgan nazariy qarashlar, xorijiy tajriba hamda amaldagi huquqiy yondashuvlarning tahlili asosida quyidagi ilmiy xulosalarni ilgari surish mumkin.

Birinchidan, sun'iy intellektni mustaqil ravishda fuqarolik-huquqiy javobgarlik subyekti sifatida e'tirof etish uchun zarur bo'lgan muomala layoqati unda mavjud emas, degan yondashuvni ma'qullaymiz. Zero ayrim holatlarda sun'iy intellekt tizimining huquqqa xilof faoliyati uning ichki irodasi yoki mustaqil qarori bilan emas, balki tashqi omillar, jumladan, troyan dasturlari, kompyuter viruslari yoki tizimga noqonuniy ravishda kirib, uning algoritmlarini o'zgartiruvchi boshqa zararli dasturiy vositalar ta'sirida yuzaga kelishi mumkin. Bunday vaziyatlarda sun'iy intellektning o'zini huquqbuzarlikning aybdori

sifatida baholash huquqiy jihatdan asosli emas. Aksincha, javobgarlik zararli dasturiy ta'minotni yaratgan, uni tizimga joriy etgan yoki undan no-qonuniy maqsadlarda foydalangan shaxs zimmasiga yuklatilishi maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga, sun'iy intellektni fuqarolik-huquqiy javobgarlikning mustaqil subyekti sifatida tan olish masalasi chuqur ilmiy tadqiqotlar, puxta huquqiy asoslar hamda ehtiyotkor yondashuvni talab etadigan murakkab huquqiy masala hisoblanadi.

Ikkinchidan, agar kelgusida sun'iy intellektga mustaqil huquqiy maqom berish masalasi ko'rib chiqiladigan bo'lsa, bu faqat nazariy e'tirof bilan cheklanmasligi lozim. Bunday yondashuv, eng avvalo, uning huquq va majburiyatlarini qonunchilik darajasida aniq belgilash, faoliyatini davlat tomonidan ro'yxatga olish va nazorat qilishning samarali mexanizmlarini yaratishni taqozo etadi. Mazkur vazifalarni amalga oshirish esa amaldagi normativ-huquqiy bazani kompleks ravishda

takomillashtirishni; shuningdek, jamiyatning huquqiy tafakkuri va huquqiy madaniyatini yangi texnologik sharoitlarga mos ravishda rivojlantirishni talab qiladi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi ularning qo'llanilishi bilan bog'liq huquqiy xavflarni oldindan baholashni va ushbu sohada fuqarolik-huquqiy javobgarlikni tartibga soluvchi zamonaviy qonunchilikni shakllantirishni kechiktirib bo'lmaydigan vazifaga aylantirmoqda. Shu sababli qonun chiqaruvchi va ilmiy hamjamiyat, eng avvalo, sun'iy intellektni yaratish va undan foydalanish jarayonida ishtirok etuvchi shaxslarning fuqarolik-huquqiy javobgarligini aniq belgilashga; shuningdek, texnologiyalar rivojlanishini inobatga olgan holda sun'iy intellektning kelgusidagi huquqiy maqomini aniqlashga oid ilmiy va normativ-huquqiy asoslarni ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratishi lozim.

REFERENCES

- American Law Institute. (1962). *Model Penal Code*. https://openlibrary.org/books/OL2870811M/Model_penal_code?utm
- Asaro, P. M. (2007). *Robots and responsibility from a legal perspective*. ResearchGate.
- Benhamou, Y. (2009). Compensation of prejudice for infringements of intellectual property rights in France, under the Directive 2004/48/EC and its transposition law: New notions? *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 40(2), 126–149.
- Buyers, J. (2015, September). *Liability issues in autonomous and semi-autonomous systems*. SlideShare. <https://www.slideshare.net/JohnBuyers1/liability-issues-in-autonomous-and-semiautonomous-systems>
- Calabresi, G., & Melamed, A. D. (1972). Property rules, liability rules, and inalienability: One view of the cathedral. *Harvard Law Review*, 85(6), 1089–1128.
- DeBessonet, C. G., & Cross, G. R. (1986). An artificial intelligence application in the law: CCLIPS, a computer program that processes legal information. *High Technology Law Journal*, 1(2), 329–409.
- Decker, M. (2012). *Robo- and information ethics: Some fundamentals*. In M. Decker & M. Gutmann (Eds.), *Robo- and information ethics: Some fundamentals* (pp. 1–264). LIT Verlag.
- Freitas, P., de Andrade, F. A., & Novais, P. J. (2014). *Criminal liability of autonomous agents: From the unthinkable to the plausible*. In M. Palmirani, U. Pagallo, P. Casanovas, & G. Sartor (Eds.), *AI approaches to the complexity of legal systems* (pp. 145–156). Springer.
- Gunkel, D. J. (2012). *The machine question: Critical perspectives on AI, robots, and ethics*. MIT Press.
- Hallevy, G. (2010). The criminal liability of artificial intelligence entities—From science fiction to legal social control. *Akron Intellectual Property Journal*, 4(2), 171–201.
- Hallevy, G. (2015). *Liability for crimes involving artificial intelligence systems*. Springer International Publ.
- Hamroqulov, B. (2020). *Ma'naviy ziyonni qoplashning huquqiy asoslari* [Legal basis for compensation for moral damage]. Lesson Press.

- Kingston, J. K. C. (2016). *Artificial intelligence and legal liability*. In M. Bramer & M. Petridis (Eds.), *Research and Development in Intelligent Systems XXXIII* (pp. 269–279). Springer.
- Malle, B. F., Scheutz, M., & Austerweil, J. L. (2017). *Networks of social and moral norms in human and robot agents*. In M. I. Aldinhas Ferreira, J. S. Sequeira, M. O. Tokhi, E. E. Kadar, & G. S. Virk (Eds.), *A world with robots: International Conference on Robot Ethics* (pp. 3–17). Springer.
- Mehlman, M., Berg, J. W., & Ray, S. (2017). *Robot law*. SSRN. <https://ssrn.com/abstract=2908488>
- Nevejans, N. (2016). *European civil law rules in robotics*. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL_STU\(2016\)571379_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL_STU(2016)571379_EN.pdf)
- Nikolaeva, Y. V., Bogolyubova, N. M., Shirin, S. S., & Portnyagina, M. A. (2018). Philosophical view of multiculturalism in modern European cinematography. *European Journal of Science and Theology*, 14(6), 205–214.
- Scherer, M. U. (2016). Regulating artificial intelligence systems: Risks, challenges, competencies, and strategies. *Harvard Journal of Law & Technology*, 29(2), 353–400.
- Shavell, S. (2004). *Foundations of economic analysis of law*. Harvard University Press.
- Solaiman, S. M. (2017). Legal personality of robots, corporations, idols and chimpanzees: A quest for legitimacy. *Artificial Intelligence and Law*, 25(2), 155–179.
- The Law Society. (2017). *Artificial intelligence and the legal profession*. The Law Society's Horizon Scanning Programme. https://www.academia.edu/36920594/Artificial_Intelligence_and_the_Legal_Profession
- Weng, Y. H., Chen, C. H., & Sun, C. T. (2009). Towards the human-robot co-existence society: On safety intelligence for next generation robots. *International Journal of Social Robotics*, 1(4), 267–282.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-YIL 4-SON

VOLUME 6 / ISSUE 4 / 2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.4>.

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence>